

9. Empiryczna idiografia mikrospołeczności informacyjnej. Próba podsumowania

Lesław H. Haber

Wykorzystując pierwsze w Polsce, naturalne „laboratorium społeczne”, w postaci Studenckiego Miasteczka Internetowego AGH, podjęto pionierskie badania o charakterze interdyscyplinarnym mające na celu opracowanie „obrazu społeczeństwa transformacji informacyjnej”. We wstępnych badaniach o charakterze pilotażowo-sondazowym podmiotem analizy byli studenci zamieszkujący akademiki z dostępem do Internetu. W założonym modelu teoretycznym badań grupę tę określono jako „mikrospołeczność informacyjną”. Swoim zasięgiem mikrospołeczność informacyjna obejmowała 1411 respondentów z I i III roku studiów. Założono, że w przyszłych badaniach będzie to grupa kontrolna w stosunku do szerszej zbiorowości studentów AGH, charakteryzująca się reprezentatywnością wydziałową, jak również bardziej zróżnicowanym miejscem zamieszkania niż tylko „akademiki internetowe”. Dodatkowo w analizie socjologicznej uwzględniono również grupę pracowników AGH, w tym nauczycieli akademickich i pracowników administracji, starając się poznać ich opinie na temat wykorzystania Internetu w ich codziennej działalności edukacyjnej i zawodowej. W sumie badaniami objęto 1776 osób, które stanowią 63% populacji badanej w stosunku do zaplanowanej. Taka liczba respondentów w badaniach sondazowych, traktowana jako próba celowo dobrana, umożliwia stosowanie szerszych generalizacji dotyczących analizowanej populacji jako wyodrębnionej całości.

Interpretacja analityczna postawionego problemu koncentrowała się na pochodzącym z badań empirycznym materiale z uwzględnieniem aspektów: psychologicznych, socjologicznych, filozoficznych, pedagogicznych i politologicznych.

W etapie wstępnym założono, że o kwalifikacji badanej zbiorowości do jej określenia mianem „mikrospołeczność informacyjna” decydują takie desygnaty, jak: umiejętność posługiwania się technologią informacyjną, dostęp do jej użytkowania oraz specjalistyczne umiejętności w zakresie jej przetwarzania.

Wszystkie wymienione warunki spełnia wydzielona populacja, która w 96% umie posługiwać się komputerem, ma do niego stały dostęp zarówno na uczelni, jak i w akademikach. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest posiadanie umiejętności w zakresie korzystania z Internetu, którą deklaruje 63,6% studentów I roku i 80,5% studentów III roku.

Obsługa komputera wiąże się z umiejętnością sprawnego korzystania z pakietu Microsoft Office (w granicach 50%), innych programów użytkowych oraz gier sieciowych, w których przodują studenci I roku – 41,0% w stosunku do 22,4% studentów III roku.

Umiejętność obsługi Internetu i jego wykorzystanie wyraźnie dzieli badanych studentów i jednocześnie wskazuje na rolę uczelni jako środowiska promującego wiedzę i praktykę w zakresie posługiwania się technologiami informacyjnymi. Dowodem tego jest szersze wykorzystywanie Internetu przez studentów III roku – w granicach 90%, niż studentów I roku – około 50%.

Odpowiedzi respondentów wskazują, że Internet wykorzystywany jest głównie do celów poczty elektronicznej, zdobywania różnych informacji, automatycznego przeglądania stron i witryn WWW oraz uczestnictwa w grupach dyskusyjnych. Co czwarty badany wykorzystuje Internet dla stałych kontaktów z uczelnią, uczestnictwa w grach sieciowych oraz oglądania erotyki.

Badani studenci AGH są wyraźnie wyróżniającą się zbiorowością informacyjną na tle społeczeństwa polskiego. Otóż dane uzyskane w 2001 roku przez Pentor, wskazują, że 17% badanych Polaków dysponuje własnym komputerem, a 15% ma dostęp do Internetu (Wprost 2001, nr 11: 40). W strategii rozwoju Polski zakłada się, że w 2010 roku około 50% gospodarstw domowych będzie miało dostęp do Internetu (*Strategia Rozwoju Polski do roku 2020*: 48). Traktując przedstawione dane jako empiryczny układ odniesienia, można stwierdzić, że badani studenci AGH znacznie wyprzedzili podane wskaźniki i stanowią realną, empirycznie wyodrębnioną, pierwszą w Polsce, mikrospołeczność informacyjną, traktowaną jako zrab przyszłego polskiego społeczeństwa informacyjnego.

Psychologicznym aspektem badań była ocena możliwości wystąpienia uzależnień internetowych, jak również wpływ interaktywnych mediów na kształtowanie się specyficznych zachowań osobowych. Na tym etapie badań o wyraźnie pilotażowym charakterze trudno jednoznacznie odnieść się do tego problemu. Faktem jest, że duża część studentów (I rok – 37,4%, III rok – 53,7%) codziennie korzysta z Internetu, co może rodzić podejrzenie o możliwości wystąpienia uzależnień o wyraźnie chorobowym podłożu. Niemniej, nie mając rozpracowanej struktury wykorzystania Internetu, nie można stwierdzić, czy zjawisko to jest spowodowane wysoką aktywnością edukacyjną studentów, czy też wynikiem własnych osobistych zainteresowań – uprawianiem hobby internetowego. Sondażowe badania Inwentarzem Osobowym H. Eysencka wskazały, że ekstrawertycy częściej niż introwertycy posługują się komputerem oraz posiadają znaczne umiejętności w korzystaniu z Internetu, szczególnie w zakresie gier sieciowych, programów edukacyjnych czy śledzenia witryn internetowych AGH. Dane te mogą stanowić podstawę dla podjęcia kompleksowych badań nad kształtowaniem się osobowości informacyjnej przyszłego obywatela społeczeństwa informacyjnego.

Dylematem socjologicznym był problem traktowania mikrospołeczności informacyjnej jako wykształconej grupy społecznej nowego typu, stanowiącej podstawę dla formowania nowych struktur społecznych – społeczeństwa informacyjnego. Jako kry-

teria analityczne potraktowano możliwości wystąpienia interakcji – styczności, ich częstotliwość, typ, stopień trwałości i granice odrębności. Wskaźnikiem empirycznym była umiejętność posługiwania się e-mailem – nawiązywanie za jego pomocą kontaktów społecznych, ich częstotliwość, jak również możliwość wystąpienia bezpośrednich znajomości i ich trwałość. Pytano również, czy zdaniem badanych internauci wyróżniają się wśród innych ludzi. Aktualne wyniki badań nie dostarczają dowodów na możliwość traktowania mikrospołeczności informacyjnej jako grupy w sensie socjologicznym. Wprawdzie około 45% studentów z I roku i 62% z roku III traktuje Internet jako potencjalne źródło nowych i częstszych kontaktów, ale do bezpośrednich, osobistych spotkań dochodzi tylko w przypadku 5% badanych. Czyli stosunkowo niewielka liczba styczności wirtualnych przekształca się w styczności społeczne, tworząc przesłanki dla kształtowania się socjologicznej grupy internautów.

Z pewnością, czynnikiem utrudniającym powstawanie grupy będą jej specyficzne cechy wymienione niżej, które zdaniem badanych, odróżniają internautów od ogółu ludzi:

- pasja komputerowa przechodząca w uzależnienie;
- izolacja od realnego świata poprzez zwiększoną częstotliwość przebywania w cyberprzestrzeni;
- trudności w nawiązywaniu osobistych – bezpośrednich kontaktów, które w wymiarze wirtualnym nawiązują bez żadnych zahamowań;
- monotematyczność prowadzonych rozmów, które głównie dotyczą najnowszych trendów w zakresie technologii informacyjnej; powoduje to brak komunikatywności w innych płaszczyznach zainteresowań czy tematach dyskusji.

Należy zaznaczyć, że podane podobieństwa nie były zbyt często wskazywane (prawie 84% nie udzieliło odpowiedzi), stąd należy je traktować w sposób wskaźnikowy, jako punkt wyjścia do przyszłych badań.

Aspekt filozoficzny związany był z oceną nowego narzędzia pracy, jakim jest Internet w kształtowaniu nowych wartości, stosunków pracy, jak również barier w jego upowszechnianiu. Starano się również rozpoznać stosunek badanych do stosowanych systemów komunikacji sieciowej i wynikających stąd konsekwencji dla transformacji układów społecznych. W tym wypadku badania zostały poszerzone o grupę pracowników AGH, w tym nauczycieli akademickich i pracowników administracji. Na wstępie założono, że komputer, a wraz z nim Internet, staje się podstawowym narzędziem pracy – siłą wytwórczą nowej cywilizacji informacyjnej. Jego odrębność i unikatowość w stosunku do poprzednich narzędzi pracy polega na daleko posuniętej unifikacji, która umożliwia posługiwanie się komputerem każdemu, niezależnie od profesji zawodowej, branży, działu gospodarki narodowej, położenia geograficznego, stopnia wykształcenia czy miejsca w społecznej hierarchii stanowisk (Haber 2000: 27).

Takiego narzędzia w dziejach cywilizacji jeszcze nie było: rolnictwo posługiwało się zróżnicowanym sprzętem w zależności od uprawy, cyklu produkcyjnego, stopnia zmechanizowania, w industrializacji istotną rolę odgrywały maszyny parowe, silniko-

we, elektryczne itp. występujące w różnych odmianach w zależności od specyfiki przemysłu, np. wydobywczego, przetwórczego, elektromaszynowego, hutniczego itp. Konsekwencją zmian cywilizacyjnych muszą być zmiany w dziedzinie kultury, etyki, moralności, a przede wszystkim w stosunkach pracy, których rozwój determinowany jest koniecznością posiadania przez miliardy osób na świecie nowej umiejętności – obsługi komputera w jego zróżnicowanych funkcjach, w tym wykorzystanie Internetu. Badania wykazały, że dzięki dokonanym inwestycjom modernizacyjnym w AGH, związanym z rozwojem komunikacji sieciowej zarówno w obrębie samej uczelni, jak i w akademiach, prawie 90% studentów i 70% pracowników czynnie użytkuje tę sieć w pracy naukowej, dydaktycznej, zawodowej i administracyjnej. Związane jest to w coraz większym stopniu z odchodzeniem od tradycyjnych metod pracy i nauki, które aktualnie preferuje około 4,0% badanych, na rzecz łączenia tych metod z nowoczesnymi technikami informacyjnymi, których przemienność lub równoległość postuluje prawie 90% wszystkich badanych, tak nauczycieli akademickich, jak i pracowników administracji.

Największymi barierami w pracy z Internetem w opinii respondentów, tak studentów jak i pracowników AGH, są:

- awaryjność,
- koszty eksploatacji,
- zmniejszające się kontakty interpersonalne.

Natomiast największymi zaletami są:

- szybkość przepływu informacji,
- łatwy dostęp do wszelkich dziedzin wiedzy, informacji, zasobów bibliotecznych, jak również międzynarodowych kontaktów badawczych.

Uzyskane dane empiryczne pozwoliły dokonać rekonstrukcji modelowej mikrospołeczności informacyjnej w AGH w stosunku do aktualnej struktury społeczeństwa polskiego.

Wskazuje ona na wyraźną specyfikę w postaci asymetrii cech położenia społecznego, wyznaczających trzywarstwowy układ stratyfikacji społecznej:

- 1) digitariat,
- 2) cogitariat,
- 3) proletariat,

o wyraźnie korzystnym charakterze dla mikrospołeczności informacyjnej AGH.

Problemy dydaktyczne rozpatrywane były w kontekście zwiększających się znajomości i umiejętności wykorzystania technik i metod nauczania w porównawczych relacjach studentów I i III roku. Wynikiem tego typu podejścia były zestawy bardziej szczegółowych pytań dotyczących przebiegu procesów dydaktycznych, w tym wykorzystanie komputera i Internetu, skierowanych wyłącznie do studentów III roku.

„Teleinformatyczną” rolę AGH w wykształcaniu zainteresowań i umiejętności posługiwania się technologiami informacyjnymi wśród swoich studentów widać wyraźnie na przykładzie I i III roku w zakresie takich sposobów korzystania, jak:

- opracowywanie projektów: I rok – 10,6%; III rok – 42,9%;
- przeprowadzanie obliczeń rachunkowych: I rok – 17,1%; III rok – 56,7%;
- redakcja tekstów prac kontrolnych: I rok – 18,3%; III rok – 43,5%;
- gromadzenie i przetwarzanie informacji: I rok – 22,7%; III rok – 39,7%.

Uzyskane dane wskazują na „dydaktyczne” wykorzystanie systemów sieciowych, jak również rosnące umiejętności w ich zastosowaniu wraz z upływem lat studiowania w AGH. Wśród zamieszczonych materiałów edukacyjnych w witrynach internetowych najczęściej wyborów badanych studentów uzyskały: informacje bieżące, teksty źródłowe, instrukcje do ćwiczeń, programy nauczania, tematy prac. Stosunkowo mało rozbudowane są informacje dotyczące wymagań egzaminacyjnych łącznie z tekstami samych pytań egzaminacyjnych.

W opinii badanych studentów III roku promotorami dokonujących się zmian cywilizacyjnych, w tym wykorzystania technologii informacyjnej, są nauczyciele akademicy AGH, którzy w granicach 20–40% wykorzystują w procesie dydaktycznym wyłącznie programy komputerowe oraz Internet, traktując te techniki w kategoriach nowoczesnego narzędzia pracy o globalnym zasięgu (Haber 2001: 25).

Sondażowy charakter badań wyraźnie ograniczył możliwości dokładnej penetracji mikrospołeczności informacyjnej z punktu widzenia potrzeb procesu dydaktycznego. Stąd istotnym sygnałem dla przyszłych badań jest wskaźnik około 40% mieszkańców miasteczka akademickiego AGH nie wykorzystujących technik teleinformatycznych w procesie uczenia się. Również za ważną informację dla władz dziekańskich wszystkich wydziałów należy uznać fakt, że 35% badanych studentów z I roku nie potrafi wymienić zasobów internetowych dotyczących studiowanej dziedziny wiedzy. Można mniemać, że prowadzenie badań w listopadzie 2000 roku, może być zbyt wczesnym okresem, ażeby „świeży” student I roku nabrał wszelkich orientacji w nowym dla niego otoczeniu – środowisku akademickim. Niemniej można to potraktować jako postulat, ażeby już od pierwszego momentu styczności studenta z uczelnią uczyć go posługiwania się tak powszechnym narzędziem, jakim jest i będzie komputer i Internet w zakresie poszukiwania i doskonalenia wiedzy, a nie wyłącznie rozrywki.

Zagadnienia politologiczne dotyczyły oceny przez studentów wykorzystania Internetu jako narzędzia w kształtowaniu idei elektronicznej demokracji. Istotne były trzy kwestie. Po pierwsze, w jaki sposób zastosowanie Internetu, w tym poczty elektronicznej, w kontaktach student – administracja uczelni – kadra dydaktyczna, może wpłynąć na wzrost poczucia własnej podmiotowości studentów z racji przekształcania się stosunków typu petent – urzędnik – nauczyciel akademicki w równorzędny układ partnerski typu nadawca – odbiorca. Drugą kwestią był problem zastosowania Internetu w upublicznianiu procesów decyzyjnych związanych z funkcjonowaniem uczelni i umożliwienie studentom udziału w dyskusjach nad ich ostatecznym kształtem. Ostat-

nia kwestia dotyczyła oceny wykorzystania Internetu we wprowadzaniu form demokracji bezpośredniej poprzez umożliwienie całej społeczności studenckiej partycypacji w wyborach kandydatów do ciał przedstawicielskich uczelni. We wszystkich poruszanych kwestiach badani studenci w większości, w tym głównie respondenci z III roku, wypowiadali się za wprowadzeniem i upowszechnieniem Internetu w celu kształtowania nowych form demokracji. Ich większościowy udział w głosowaniach byłby wyznacznikiem legitymizacji dla nowych, partnerskich relacji społecznych charakterystycznych dla demokracji elektronicznej, która wcześniej czy później z pewnością zostanie wprowadzona na uczelni.

Odnosząc się do otrzymanych rezultatów badawczych, należy podkreślić ich parametryczno-wskaźnikowe znaczenie oraz to, że w postaci liczb i wielkości procentowych potwierdzają być może pewne fakty, które do tej pory miały charakter intuicyjno-refleksyjny nad społeczną oceną skutków rozwijającej się technologii informacyjnej. Otrzymany materiał badawczy może stanowić podstawę dla przyszłych eksploracji badawczych o charakterze panelowym, zarówno podejmowanych w AGH, jak również w innych ośrodkach akademickich w kraju i za granicą. Z pewnością jest to materiał pionierski.

Najważniejszym wnioskiem wypływającym z badań jest fakt wysokich umiejętności w zakresie posługiwania się technologią teleinformacyjną ze strony studentów AGH, których poziom jest porównywalny z umiejętnościami ich kolegów z renomowanych uczelni zachodnich i amerykańskich. Być może umiejętności te nie zawsze znajdują odbicie w wyłącznym rozwijaniu funkcji edukacyjnych, lecz częściej rozrywkowych i informacyjnych, ale istotne i najważniejsze jest posiadanie przez studentów coraz większych umiejętności w posługiwaniu się globalnym narzędziem pracy, jakimi są multimedia sieciowe, umiejętności, które będą procentować w ich przyszłej pracy zawodowej.

Z pewnością ten cel przyświecał JM Rektorowi, kiedy podjął decyzję o modernizacji sieciowej uczelni, jak również powołaniu pierwszego w kraju Studenckiego Miasteczka Internetowego AGH. Działania te znacznie wyprzedziły intencje Rady Europy, która na konferencji odbytej w marcu 2001 roku w Sztokholmie uznała za konieczne podjęcie działań na rzecz ograniczania dysproporcji wśród mieszkańców Europy w umiejętnościach posługiwania się technologią informacyjną. Jak wykazały przedstawione badania, AGH w pełni to zadanie wykonała, tworząc własną empirycznie wydzieloną mikrospołeczność informacyjną.

BIBLIOGRAFIA

- Gięda*. Wprost, 11, 2001.
- Haber L.H. 2000: *Przedsiębiorczość w zarządzaniu parametrem globalizacji systemów gospodarczych*. [w:] Potocki A. (red.), *Współczesne tendencje w zarządzaniu*, Chrzanów.
- Haber L.H. 2001: *Wpływ globalizacji na różnicowanie się strategii rozwoju zawodowego nauczycieli akademickich*. *Pedagogika Szkoły Wyższej*, 16, Szczecin – Warszawa.
- Raport Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN 2000: *Strategia rozwoju Polski do roku 2020*. Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa.